

DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA MUZEUM WOJSKA W BIAŁYMSTOKU

Trzydzieści lat temu we wrześniu 1968 r. podjęto decyzję o utworzeniu w Białymstoku Muzeum Wojska jako oddziału Muzeum Okręgowego. Powstała placówka była efektem wieloletniej pasji badawczej i zbierackiej dużego grona osób rozmiłowanych w wojskowej przeszłości Białostoczczyzny oraz społeczeństwa ziemi białostockiej pragnącego udokumentować orężne zmagania przodków – od początku powstania państwa polskiego aż po okres walk niepodległościowych po zakończeniu II wojny światowej w latach 1945-1956. Pierwszym dyrektorem muzeum został ówczesny pracownik Studium Wojskowego Akademii Medycznej w Białymstoku kpt. Zygmunt Koszyła. To za jego dyrektorowania w 1976 r. Muzeum Wojska z oddziału Muzeum Okręgowego zostało przekształcone w samodzielne muzeum specjalistyczne (obecnie jedno z 5 na terenie Polski zajmujące się tą tematyką). Od końca 1990 r. dyrektorem Muzeum Wojska jest dr Krzysztof Filipow. Swoim zasięgiem działania muzeum obejmuje tereny województw: białostockiego, łomżyńskiego, suwalskiego, ostrołęckiego i olsztyńskiego, a także krajów sąsiednich (Republiki Litwy oraz Republiki Białorusi).

Oprócz działalności wystawienniczej muzeum prowadzi bogatą działalność naukowo-wydawniczą, szczególnie po powołaniu przy muzeum w 1980 r. Ośrodka Badań Historii Wojskowej, stanowiącego do tej pory samodzielny dział w ramach muzeum. Za swój główny cel ośrodek ma prowadzenie badań naukowych i przedsięwzięć wydawniczych na rzecz Muzeum Wojska. Początkowo działalność wydawnicza muzeum była ograniczona cenzurą. Do najwartościowszych publikacji tego okresu należy zaliczyć: pierwszy tom *Z dziejów wojskowości ziem północno-wschodnich Polski* (pod red. Z. Koszyły, Białystok 1986), *Puszcze i lasy w działaniach wojennych* (pod red.

Z. Kosztyły i A. Dobrońskiego, Białystok 1980), *Obok orła znak Pogoni... Powstańcy styczniowi na Białostocczyźnie* (Białystok 1985).

Początek „odwilży” nastąpił w muzeum wraz z powstaniem nowego stałego wydawnictwa pod nazwą „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska”. Pretekstem do jego wydawania była przypadająca w 1988 roku dwudziesta rocznica utworzenia placówki. Od tegoż roku sukcesywnie co rok wychodzi jeden tom „Zeszytów Naukowych” (w 1989 r. nawet dwa), od 5 tomu są numerowane. Do chwili obecnej wyszły tomy 1-11 (lata 1988-1997), tom pierwszy pod red. Janusza Figury, od tomu drugiego pod przewodnictwem Krzysztofa Filipowa. Należą one do nielicznych tego typu wydawnictw w kraju, wychodzą sukcesywnie bez opóźnień. Prezentują efekty badań zarówno pracowników muzeum, jak i grona historyków z nim zaprzyjaźnionych, a także najciekawsze eksponaty (zabytki) znajdujące się w posiadaniu muzeum.

„Zeszyty Naukowe Muzeum Wojska” w pierwszym rzędzie nastawione są na prezentację zagadnień militaryznych Kresów Wschodnich od czasów najdawniejszych po najnowsze. Wiele artykułów dotyczy tematyki z zakresu historii wojskowości, dotychczas nie podejmowanej w historiografii, jak również zagadnień związanych z szeroko rozumianą regionalistyką.

W działalności wydawniczej Muzeum Wojska po 1990 r. dominuje tematyka regionalna ukierunkowana na problemy mało znane, bądź w ogóle nie poruszane w historiografii wojskowej. W latach 1992-1997 Ośrodek Badań Historii Wojskowej wydał w ramach wydawnictw ciągłych dziewięć serii tematycznych. Były to: historie pułków kresowych (stacjonujących na terenie dawnego, przedwojennego województwa białostockiego); seria „generalska”; pamiętniki, bibliografie; seria źródłowa; monografie tematyczne, materiały sesyjne i inne.

Dzieje pułków białostockich zapoczątkowane zostały w 1992 r. wydaniem monografii 10 Pułku Ułanów Litewskich (A. Dobroński, K. Filipow: *„Dziesiątacy z Białegostoku”. 10 Pułk Ułanów Litewskich*, Białystok 1992). W ślad za nią poszły następane: A. Dobroński, K. Filipow: *„Dzieci Białostockie”. 42 Pułk Piechoty im. J. H. Dąbrowskiego*, Białystok 1993, drugie wydanie, Białystok 1996, z okazji odbudowy pomnika 42 pp zniszczonego przez bolszewików w 1940 r.; J. Lisicki: *„Strzelcy Grodzieńscy”. 81 Pułk Strzelców Grodzieńskich im. króla Stefana Batorego*, Białystok 1995; A. Dobroński, K. Filipow: *„Strzelcy Kresowi z Zambrowa”*, Białystok 1996.

W popularnej i poszukiwanej serii „generalskiej” ukazały się dotychczas zarysy biograficzne: Henryka Minkiewicza (Tadeusz Radziwonowicz: *Generał Henryk Minkiewicz. Suwałki 1880 – Katyń 1940*, Białystok 1994), Niko-

dema Sulika (Krzysztof Filipow: *Generał Nikodem Sulik. Kamienna Stara 1891 – Londyn 1954*, Białystok 1996), Stefana Wiktora Paślowskiego (*Generał Stefan Paślowski. Zarys biografii*, Białystok 1996), oraz praca zbiorowa *Komendanci Główni Policji Państwowej 1918-1939* przedstawiająca pełne biografie wszystkich siedmiu komendantów z okresu międzywojennego. W 1998 r. ukazała się biografia generała brygady Sawy – biskupa polowego Wojska Polskiego w armii gen. Andersa (*Arcybiskup Generał Brygady Sawa (Jerzy Sowietow). Wybór dokumentów*). Jest to pierwsza tego typu praca prezentująca postać biskupa prawosławnego okresu II Rzeczypospolitej na podstawie dokumentów archiwalnych. Dotyczy zwierzchnika Prawosławnego Duszpasterstwa Wojskowego, którego tradycje kontynuuje obecnie Prawosławny Ordynariat Wojska Polskiego. Dokumenty przedstawione w książce z jednej strony prezentują postać arcybiskupa Sawy, który zorganizował duszpasterstwo wojskowe dla żołnierzy prawosławnych w 2 Korpusie Wojska Polskiego, z drugiej ukazują Kościół Prawosławny i jego położenie w II Rzeczypospolitej, stosunek do niego ówczesnych władz oraz nastroje w rządzie emigracyjnym i w Wojsku Polskim na uchodźstwie.

Ważnym elementem działań Muzeum, poza biografistyką, jest edycja serii pamiątek. W ciągu lat 1992-1997 wydano pamiątki pięciu osób związanych z historią naszego regionu, dotyczące okresu od Powstania Styczniowego do II wojny światowej. Do ciekawszych z nich należą wspomnienia z okresu pierwszej wojny światowej, uzupełnione wspomnieniami z lat trzydziestych gen. Nikodema Sulika, wydane z okazji pochówku prochów jego i żony Anieli w Kamiennej Starej w 1994 roku (N. Sulik: *Okruchy wspomnień*, oprac. K. Filipow, Białystok 1994), oraz pamiątkę z okresu Powstania Styczniowego Pawła Powierzy (ojca emigracyjnego generała Władysława Powierzy) – *Moje wspomnienia z powstania 1863 r.*, oprac. L. Bokauszyn i K. Filipow, Białystok 1996.

Do interesujących wydawnictw Muzeum Wojska należy także zaliczyć słownik biograficzny generałów związanych z konfliktem polsko-bolszewickim lat 1919-1920 (wszystkich stron związanych i zaangażowanych w konflikcie), opracowany przez kierownika archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. W. Sikorskiego w Londynie, Andrzeja Suchcitz (A. Suchcitz: *Generałowie wojny polsko-sowieckiej. Mały słownik biograficzny*, Białystok 1993).

W 1998 r. Muzeum Wojska zainicjowało dwie nowe serie wydawnicze. Pierwszą z nich jest seria „Pomniki Niepodległości”. Rozpoczęła ją książka Urszuli Kraśnickiej: *Kościół-Pomnik (Kościół na wzgórzu św. Rocha – Pomnik wdzięczności za odzyskaną niepodległość)*. Ukazuje ona nie-

zwykle interesujące dzieje powstania jednego z najładniejszych kościołów w Polsce, wybudowanego w samym centrum Białegostoku – jako pomnik wdzięczności Bogu i Matce Bożej za odzyskanie niepodległości w 1918 roku i ochronę Ojczyzny przed Armią Czerwoną w 1920 r. Budowniczym kościoła był ks. Adam Abramowicz, projektantem inż. Oskar Sosnowski – profesor Politechniki Lwowskiej i Warszawskiej. Białostocka świątynia jest jedyną zrealizowaną z koncepcji litaniijnej związanej ze ślubami inżynierów polskich złożonymi w Rzymie w czasie I wojny światowej. Ślubowali oni wtedy, że jeśli Polska odzyska niepodległość to jej terytorium przyozdobią 50 świątyniami, których wezwanie będzie zaczerpnięte z Litanii Loretańskiej. Budowa kościoła na wzgórzu św. Rocha trwała od 1926 do 1946 roku, kiedy to odbyła się jego uroczysta konsekracja. Ostatnie prace budowlane przy świątyni ukończono w 1966 roku. Dużą wartością niewielkiej książeczki – doskonale mieści się w kieszeni, aby wziąć ją ze sobą na zwiedzanie świątyni – jest bogaty materiał fotograficzny pokazujący historię wzgórza, na którym wznosi się kościół, poprzez etapy budowy świątyni, aż po obraz w dniu dzisiejszym.

Drugą serią wydawniczą jest seria „Ordery Polskie”. W jej ramach w bieżącym roku ukazała się książka *Krzyż i Medal Niepodległości* autorstwa Krzysztofa Filipowa. Przedstawia okoliczności rodzenia się w Polsce potrzeby ustanowienia odznaczenia, którym będą mogli być uhonorowani wszyscy ci, którzy położyli szczególne zasługi w dziedzinach zmierzających do odzyskania przez Polskę niepodległości w okresie przed I wojną światową, w okresie Wielkiej Wojny oraz walk lat 1918-1921, z wyłączeniem wojny polsko-bolszewickiej (za udział w niej dekorowano Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1920). Nowe odznaczenie o niezwykle wysokiej randze społecznej powstało dopiero na mocy rozporządzenia prezydenta Ignacego Mościckiego 29 października 1930 r. Było jednym z najpiękniejszych pod względem artystycznym w II Rzeczypospolitej. Pod krótką nazwą mieściła się cała idea związana z dekoracją nowym wyróżnieniem. Jak odznaczenie wyglądało, w jaki sposób i za co je przyznawano, kto otrzymywał krzyż z mieczami, kto bez, a kto Medal Niepodległości możemy dowiedzieć się ze stron książki. Autor nie zapomniał także o „emigracyjnych” losach Krzyża i Medalu Niepodległości, chociaż początkowo odznaczenie miano przyznawać tylko do 1932 roku, przedłużając następnie do 1938 roku. Wydanie uregulowania kończącego nadawanie wyróżnienia uniemożliwił wybuch II wojny światowej. Dużą wartością książki jest jej piękna szata graficzna. Twarda lakierowana okładka, kredowy papier, kolorowe ilustracje przedstawiające w dużej mierze eksponaty Muzeum Wojska w Białymstoku, związane z pre-

---

zentowanym tematem, czynią, że każdy czytelnik z dużą przyjemnością weźmie ją do ręki.

Reasumując należy stwierdzić, że dorobek pracy naukowo-badawczej i wydawniczej Muzeum Wojska jest duży. Wszystkich zainteresowanych szczegółową działalnością muzeum odsyłam do bibliografii Muzeum Wojska w Białymstoku 1968-1994, oprac. M. Krajewska, Białystok 1994, uzupełnienie za lata 1995-1997, oprac. B. Jasielczuk można znaleźć w „Zeszytach Naukowym Muzeum Wojska” nr 12, Białystok 1998.

Urszula Kraśnicka